

Lärande partnerskap

– Utbildning i termer
av en tjänst

Författad av

Monica Hane och Bengt-Åke Wennberg

Trots de senaste femtio årens utveckling inom pedagogiken med mer problembaserat lärande, demokratiska arbetsformer och dialog bygger den ändå på en över- och underordningsprincip. Oavsett om man talar om de lärande som "kunder" eller om undervisning som en "rättighet". För att utnyttja potentialerna som ligger i ett komplext arbetsliv krävs ett annat sätt att ordna och resonera om lärandet.

Monica Hane och Bengt-Åke Wennberg

Lärande partner- skap

– utbildning i termer
av en tjänst

Författad av

Bengt-Åke Wennberg och Monica Hane

Lärande partnerskap

utbildning i termer av en tjänst

Författad av Bengt-Åke Wennberg och Monica Hane

ISBN: 91-85017-43-4

Rapporten kan laddas ner från

www.samarbetsdynamik.se

Rapporten kan också beställas från:

Samarbetsdynamik AB, Ölsdalen 134, 69391 Ölsdalen

0586-726 126, info@samarbetsdynamik.se

Design och Layout: Lisbeth Rydén , EllErr Konsult

Tryck: PrintForce Tryck & Distribution AB

Energigatan 19, 434 37 Kungsbacka

© Samarbetsdynamik 2019

Innehåll

Förord	5
Introduktion.....	9
Vägen mot tjänstesamhället.....	13
Utbildning och lärande som exempel	13
Den skadliga pedagogiseringen.....	21
Lärandets psykologiska motstånd.....	25
Lärande partnerskap	29
Evidensrörelsens industriella paradigmm	33
Ett konkret exempel från en kurs i svenska för invandrare	37
Suggestopedin som exempel	41
Alternativet – att förstå det pedagogiska övervägandet	45
Suggestopedins artefakter	49

Förord

Behovet av samtal över organisations- och yrkesgränser i arbetsliv och samhälle har ökat. De tidigare så fasta och stabila grupperingarna har ersatts av flyktiga mikrosystem i vilka man snabbt måste etablera samarbeten inom ramen för olika nätverk. Samtidigt har kraven både på en förbättrad kvalitet och ett precisare resultat ökat. De gamla organisationsanalyserna vilka fokuserade på hierarkiska strukturer, värderingsfrågor, ledarskap, generell uppföljning och fasta metoder och rutiner blir alltför ytliga och rigida eftersom de uppgifter, uppdrag, problemställningar och åtaganden som en verksamhet i dag möter är allt mer varierande.

Berörda aktörer måste till skillnad från förr självständigt medverka till att löpande koordinera det gemensamma handlandet och forma verksamheten. De åtaganden verksamheten i dag ställs inför kräver därför att varje medarbetares erfarenhet och professionella kunnande utnyttjas till fullo. Syftet med olika yttre insatser från utomstående konsulter och intressenter är att möjliggöra och stödja detta självständiga handlande och bidra till att generera de fördjupade samtal som samarbetet numera kräver.

Det är vår erfarenhet att ovanstående omvärldsförändringar tvingar fram ett dramatiskt skifte i sättet att samtala om och beskriva de fenomen som uppstår i samspelet människor emellan. Samspelet kunde förut regleras genom struktur, ledning, metoder och byråkrati. Det måste nu istället bygga på individens självständiga val och handlande i de unika situationer denne möter.

Detta förändrar i grunden den mening som orden behöver förmedla för att individen för andra skall kunna beskriva sitt handlande. Behovet av att kunna avläsa varandras personliga ställningstaganden för att koordinera det egna handlandet förändrar också vilka krav på ansvar och an-

svarstagande som då blir logiskt rimliga att hävda. Helt nya frågeställningar om hur ett kvalitativt samspel skall kunna upprätthållas blir då också aktuella.

Vi tycker att vi under hela vårt yrkesliv sett detta skifte komma. Ett stort antal författare och forskare har varit inne på samma spår och beskrivit olika aspekter av denna förändring. De har inte passerat obemärkt förbi. Vi har emellertid kunnat konstatera att synnerligen lovvärda försök att anpassa språk och agerande till de nya resonemang som presenterats har misstolkats och avfärdats. Framgångsrika utvecklingsprojekt i många olika branscher har efter en tid återgått till det gamla. Eldsjälarna har gett upp.

Vi har också själva, när vi lyft fram de nya idéerna och försökt påpeka risken för misslyckanden när man följt de gamla mönstren, insett vilken konserverande kraft som ligger i de etablerade språkliga uttrycken och de låsningar som de förväntningar de väcker åstadkommer.

Samarbetsdynamik AB grundades för 50 år sedan. De 129 abonnemangsrapporterna och de troligen mer än 10 000 övriga texterna, som vi skrivit genom åren, är alla olika försök att peka på vilka tankefigurer som måste överges och vilka andra som stämmer bättre med dagens situation. Ett omfattande nätverk av kolleger och uppdragsgivare har erbjudit oss den arena och de konkreta exempel som sådana reflekterande samtal förutsätter. Ett särskilt troget gäng har under våren 2019 hjälpt oss hitta de stora linjerna. Peter Tillberg har även varit medförfattare till texten om paradigmskiftet.

Vi har nu valt ut 8 aspekter som känns som de mest centrala att beskriva. De är alla utsnitt ur den samlade erfarenheten. Det finns ingen självklar hierarkisk princip som vi kan tillämpa – dvs. det går inte att klassificera dessa erfarenheter i varandra uteslutande kategorier. Allt hänger snarare ihop och tankar tvinnar sig runt varandra. Gamla tankar återkommer i olika resonemang men varje gång lite annorlunda uttryckta på grund av

det nya sammanhanget. Därför går det inte heller att undvika direkta upprepningar.

Vi föreställer oss att dessa 8 fristående häften skall kunna fungera som inspel i de olika samtal om samarbete och samverkan som nu behöver föras i arbetslivet och i samhället. För att underlätta för att även enskilda avsnitt i ett häfte skall kunna ligga till grund för sådana samtal har alla avsnitt försetts med några av de viktigaste referenserna från olika progressiva forskare och författare till det tema som behandlas.

De 8 häftena har fått följande rubriker:

Paradigm – dess natur och konsekvenser.

Komplexitet – grunden till oredan och villrådigheten i debatten om arbetslivet.

Doxans kraft – hindret för kloka analyser i och om arbetslivet.

Utforskande samtal – vägen till kunskapsintegration, synergi och gemenskap.

Praktikens rationalitet – teorier som hedrar medarbetarnas kunnighet.

Det virtuella möjlighetsfältet – grunden för analyser av sociala system.

Kunskap för en demokrati – nya infallsvinklar för samhällsforskning.

Lärande partnerskap – utbildning i termer av en tjänst.

Ölsdalen den 15 augusti 2019

Bengt-Åke Wennberg Monica Hane

Introduktion

Under de senaste 70 åren har det uppstått ett allt större behov av tjänster – forsknings-, utbildnings-, konsult-, transport- och finansiella tjänster. Ett viktigt och växande område har också varit efterfrågan på olika konsumenttjänster som resor, sjukvård och underhållning såväl som informations- och kunskapsbaserade tjänster. Redan på 1960-talet kunde omfattningen av dessa statistiskt dokumenteras och deras andel av ekonomin beräknas. Samhällsvetarna visade redan då att tjänstesamhället nästan helt och hållet hade ersatt industrisamhället vilket i sin tur på samma sätt en gång ersatte agrarsamhället.

Övergången mellan agrar- och industrisamhället innebar ett dramatiskt paradigmskifte. På samma sätt som skiftet till ett industrisamhälle radikalt förändrade tankebanor, ekonomiska resonemang och maktförhållanden så gör dagens skifte till tjänstesamhället samma sak.

Problemet just nu är att vi som samhälle ”sitter fast” i institutioner, resonemang, rutiner, språkbruk och maktförhållanden som vi ärvt från industrisamhället men som är dåligt anpassade till de nya förhållanden som vi nu lever i. Vi skall i detta häfte illustrera denna bristande anpassning genom att fokusera på utbildning och lärande. Men vi menar att samma typ av resonemang är giltigt på de flesta andra områden. Vi börjar från början. Resonemangen om tjänstesamhället är inte nya.

Redan 1965 introducerade Erik Rehnman intressentmodellen i Sverige. Han hade hämtat idén från beteendevetaren Herbert Simon i USA, som på allvar ifrågasatte om vinsten var ett lämpligt mått för en verksamhets framgång. Vinsten var enligt Simon ett begrepp som hade mycket litet samband med om verksamheten fungerade väl och om den uppfyllde sina samhälleliga plikter.

Närsynt fokusering på vinst och avkastning av kapital var viktigt under industrisamhället och dess uppbyggnad eftersom välståndet växte fram genom att vinsten kunde investeras i naturvetenskapliga och tekniska framsteg som gynnade många. Men inte hur som helst och med vilka konsekvenser för oss andra som helst. Avkastning kan inte vara det enda krav som måste ställas. När vi i dag tar ställning till vilka krav dagens verksamheter skall uppfylla både för kunder, medarbetare och samhälle är det inte svårt att sympatisera med Herbert Simons tankar. Sista raden i bokslutet är inte en sanningssägare.

Vi vet i dag att varje verksamhet har en betydelse för samhället – exempelvis dess klimatpåverkan – som sträcker sig långt utanför och utöver det som framgår av ett konventionellt bokslut. Det finns många fler referenspunkter som verksamheten skulle behöva mätas mot. Vinsten är ett mycket dåligt mått på verksamhetens värde och totala nytta för samhället som helhet och för dess medborgare.

"Resultatet" skulle behöva kompletteras i termer av samhällsnytta – exempelvis hälsofrämjande, arbetstillfällen och positiv miljöpåverkan. Varje verksamhet är också beroende av att alla dess intressenter, dvs. finansierare, ledning, medarbetare och kunder, på bästa sätt aktivt medverkar till att det blir ett så gott "resultat" som möjligt av de aktiviteter de medverkar i. De bildar ett socialt system som skapar synergi.

För att de för samhället goda resultaten – välfärden – skall uppstå måste alla inblandade aktörer ses som partners i dessa ansträngningar. Och då inte bara som konsumenter av den välfärd som uppstår.

Simons perspektiv korresponderar också väl med den moderna tanken att samhällets ordning uppstår genom de interaktiva skeenden som formas av de individer som bildar samhället. Alltså inte främst av någon övergripande struktur eller styrning. Individerna väljer att handla som de gör i de samspel de deltar i.

Vinstbegreppet som hänger samman med industrisamhällets inriktning på investeringar för att skapa fysiska produkter, fysisk välfärd och ny teknik blir då allt mindre relevant. Det har fortfarande stor betydelse men ännu större betydelse för välfärden i samhället är att det skapas effektiva interaktiva arbetsformer mellan leverantör och kund icke minst när det gäller socialt arbete, utbildning, sjukvård, omsorgsverksamhet, terapi, kriminalvård etcetera.

Frågan är om inte möjligheten att öka effektiviteten och kvaliteten när det gäller tjänsteleveranser är av större betydelse för ökad välfärd än möjligheterna att utveckla och distribuera nya produkter. Att utvärdera tjänsteverksamheter som bidrar till samhällsnyttan enbart i termer av ekonomisk vinst blir allt mer absurt.

Vi skall i detta häfte ta utgångspunkt i ett av de många interaktiva fenomen som visat sig ha stor betydelse för skapandet och bevarandet av vår välfärd – nämligen utbildning och lärande. Genom att ställa sådana tjänsteleveranser i kontrast mot den tillämpade produktionslogiken är det möjligt att resonera också om andra typer av tjänsteleveranser och deras effektivitet. Men vi börjar med en redogörelse för tjänstesamhällets principiella grunder och hur det växt fram.

Några andra som tänkt i dessa banor

Archer L, Hicks L, Whitaker D and Whitaker G (1994): Research Partnerships – Ways in which organisations and university-based facilitators/researchers may work together to carry out research, facilitate programme and staff development and improve quality of work and work-life. York: Social Work Research and Development Unit, Department of Social Policy and Social Work. University of York.

Dalsvall M, Lindström K (2009): Bortom tankefällan. Om organisatoriska landskap, ledarskap och personalarbete i framtiden. Sandared: Vulkan.

Fransson M, Quist J (2018): Fri som en fågel. En studie av åter-professionalisering inom Försäkringskassan. ISBN: 978-91-7063-990-6.

Gibbons, M, Limoges, C, Nowotny, H, Schwartzman, S, Scott, P & Trow, M (1994): The New Production of Knowledge: The Dynamics of Science and Research in Contemporary Society, Sage Publication.

Gibbons M (1999): Science's new social contract with society. Nature, vol. 402, supp, 2 december 1999.

Kristensson P (2009): Den tjänstedominanta logiken. Innebörd och implikationer för policy. Vinnova Rapport. VR 2009:7.

Normann R (1983): Service Management – Ledning och strategi i Tjänstproduktion. Stockholm: Liber Förlag.

Prigogine I (1980): From Being to Becoming. San Francisco: W.H. Freeman and Company.

Quist J, Fransson M (2014): Tjänstelogik för offentlig förvaltning. Kina: Liber AB.

Rehnman E & Stymne B (1965): Företagsledning i en föränderlig värld. Stockholm: Aldus.

Rosa H (2013): Acceleration, modernitet och identitet – tre essäer. Borgå. Finland: Daidalos.

Shotter J (1993): Conversational Realities. Constructing Life through Language. London: Sage Publications Ltd.

Toffler A (1971): Framtidschocken. Stockholm: Bonnier.

Toffler A (1982): Den tredje vågen. Stockholm: Esselte studium.

Vägen mot tjänstesamhället

Richard Normann doktorerade 1975 på avhandlingen ”Skapande företagsledning”. Efter att ha prövat sina idéer som konsult gav han 1983 ut boken ”Service management”. Han var då ägare, konsult och styrelseledamot i företaget ”The Service Management Group”.

I introduktionen till boken hävdas att ”De ledningsprinciper som nu växer fram i framgångsrika serviceföretag kommer att bli förebilder för all företagsledning”. Jan Carlzon använde dem för att omvandla SAS från ett flygföretag till ett reseföretag. Vi möter här en för vår tid grundläggande tankevända. Fotombytet består i att tvingas ”se” verksamheten med andra ögon.

Genom att Carlzon bytte fokus från själva flygandet av personer till att erbjuda en tjänst för individers resande uppmärksammades helt andra aspekter i vad som var företagets kärnverksamhet. Eftersom tjänster numera dominerar ekonomin bör alltså varje verksamhet byta perspektiv från att se sig som en producerande verksamhet till en som erbjuder tjänster. Detta är först och främst en mental omställning men den får dramatiska konsekvenser. Till och med det statliga ryska flygbolaget Aeroflot använde samma transformation för att förbättra sin service och öka sin lönsamhet.

Idéerna fick stort genomslag i Sverige, bland annat genom de många så kallade ”servicekurser” som anordnades. I grunden bygger Normanns idé på att erbjudandet får sitt fulla värde först om det anpassas till den enskilda kundens speciella situation och behov. Det som några uppfattar som ”guldkant på tillvaron” kan andra uppfatta som totalt meningslöst och till och med påträngande.

Den anpassning av erbjudandet som krävs kan bara göras av de som arbetar i ”fronten” och i mötet med den enskilde kunden. Därmed blir

mötet inte bara ett rutiniserat och mekaniskt bemötande. Lika för alla. Denna möjlighet till en personlig anpassning till den unika kunden låg till grund för Claus Möllers uppskattade kurser i servicetänkande.

Ett steg åt samma håll togs av IKEA då man engagerade kunden som partner i att producera produkten. Istället för att produkten gjordes helt färdig levererades den i platta paket. Produkten färdigställdes sedan av kunden själv. Genom att fraktkostnaden blev betydligt lägre för platta paket kunde försäljningspriset bli lägre. Kunden fick på så sätt ersättning för sitt arbete att montera – eller med andra ord – kunden och Ikea delade som partners på vinsten. I varuhuset byggdes det också upp en serviceanda där kundens specifika önskemål hedrades i möjligaste mån.

Denna utveckling har lett till att en så kallad tjänstedominant logik (TDL) har uppmärksammats och formulerats. Enligt denna har ett tjänsteerbjudande en radikalt annorlunda intern logik och erbjuds på andra villkor än den produkt- och producentdominerade logik som präglade industrisamhällets och kapitalismens tankefigurer.

Den tjänstedominanta logiken har emellertid svårt att få fäste, genomslag och stabilitet i en omgivning som domineras av den gamla produktlogiken och det ekonomiska tanke-system som präglat denna. Den ekonomiska doxan och de inarbetade redovisningssystemen är starka krafter mot själva fotombytet. Även typiska tjänste-erbjudanden – exempelvis utbildningsutbud – kallas i det nyliberala språkbruket för produkter etc.

Genom den produktionsbaserade tankefigurens dominans negligeras tjänsteverksamheternas annorlunda och specifika egenskaper. Någon nämnvärd anpassning av samhällets institutioner och regelsystem i denna nya, och för oss kunder och klienter, mer konstruktiva riktning har därför ännu inte kunnat ske. Ett annat viktigt skäl är att TDL inte passar in i den höger-vänsterskala som dominerat det politiska tänkandet.

Man har inte heller noterat och accepterat, annat än i förbigående, att den faktiska makroekonomiska förändringen av samhället har medfört att ytterst få investeringar i nya produkter numera ger tillräcklig avkastning. Lönsamheten för den typ av tjänsteleveranssystem som nu byggs upp – exempelvis telefontät etc. är helt beroende av masskonsumtion.

En sådan inriktning strider mot vad som är tjänstens egentliga värde. De investeringar, när det gäller teknikberoende verksamheter som nu erbjuds, handlar dessutom om enormt stora pengar vilket ökar ojämlikheten i samhället. Denna förvärras och permanentas genom de långa återbetalningstiderna.

Ett tillkommande problem är att inte heller avancerade tekniska produkter, som datorer, mobiltelefoner etc., kan komma till full nytta utan en omfattande och kompletterande personalintensiv tjänsteleverans och avancerade infrastrukturella satsningar. Då personalkostnaderna är huvuddelen av kostnaderna när det handlar om tjänster resulterar dagens aktuella ekonomiska modeller i att kostnaderna för dessa måste minska medan avbetalningarna på skulden måste öka.

Rationalisering är då en logisk lösning. Man måste spara personal. Automatisering, storskalig drift och standardiserade metoder blir svaret på krisen. Därmed blir verksamheterna allt mer avhumaniserade, värdet av den erbjudna tjänsten allt mindre för kunden och kvaliteten allt sämre. Även om volymerna växer så blir investeringarna allt mindre lönsamma och avkastningskraven allt svårare att uppnå. Kapitalägarnas makt stärks.

Genom att vi är bundna av existerande ekonomiska modeller blir analyserna av intjäningspotentialerna i de många direkta och småskaliga tjänsteverksamheter som är nödvändiga i varje lokalsamhälle missvisande. Därför stagnerar ekonomin.

Några andra som tänkt i dessa banor

Bäckstrand G, Olsson K och Tengström E (2012): Behovet av en annan ekonomi. Boken kan laddas ner på

https://snowpeak.se/~framtid/images/Behovet_av_en_annan_ekonomi_121213_1.pdf

Carlzon Jan (1987); Moments of Truth. Cambridge: Ballinger.

Kristensson P (2009): Den tjänstedominanta logiken. Innebörd och implikationer för policy. Vinnova Rapport. VR 2009:7.

Möller C (1994): Be a Double Bagger. Bring out the best of yourself and in others – at home and at work. Hilleröd: Time Manager International.

Norberg Johan (2009): En perfekt \$Storm. Porvoo: Hydra Förlag.

Normann R (1983): Service Management – Ledning och strategi i Tjänstproduktion. Stockholm: Liber Förlag.

Normann R. (1984): Skapande företagsledning. Stockholm: Bonnier Alba.

Torekull B (1998): Historien om IKEA. Ingvar Kamprad berättar för Bertil Torekull. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Utbildning och lärande som exempel

Den tjänstebaserade logiken utgår från att kunden är en aktiv medproducent av tjänsteveransens värde. Värdet uppstår genom den synergi som är en konsekvens av tjänstegivarens och kundens gemensamma ansträngningar. När IKEA väljer att samarbeta med kunden kring monteringen av produkten utnyttjar man dock en mycket liten del av kundens resurser och hela potential. Kunden kommer in i processen i ett sent stadium och är dessutom styrd av den instruktion denne får. Det handlar alltså om ett mycket begränsat partnerskap.

När det gäller tjänster inom utbildningsområdet är potentialerna för att det skall uppstå en synergi som har ett unikt värde för kunden mycket större. Om vi tar språkinläring som exempel så kan man gemensamt uppnå att eleven efter utbildningen skaffat sig ett unikt eget språkbruk och uttrycksförmåga på det nya språket. Alltså inte bara en statisk kunskap om och av språket som sådant. En sådan konsekvens av utbildningen framgår av hur ”lärande” definieras på Wikipedia:

Lärande kan definieras som varje process som hos levande organismer leder till en varaktig kapacitetsförändring som inte bara beror på glömska, biologisk mognad eller åldrande. Lärandet är, enligt denna definition, en generell egenskap hos levande organismer. Lärandet är inte heller nödvändigtvis positivt, utan bör mera ses som en anpassning till tillvaron och dess utmaningar.

(Knud Illeris i ”Lärande”)

Lärande är alltså ett exempel på en process som – både när det är av godo och av ondo – uppstår genom äkta partnerskap. Det vill säga en process där resultatet – kapacitetsförändringen – är en konsekvens av ett **samarbete** mellan en eller flera personer. Detta är en process som inte kan beskrivas med en tankefigur som bygger på en produktlogik.

En god tjänst erbjuds när en person handlar på ett sådant sätt att denne genom sitt agerande gynnar sina egna intressen (exempelvis att få ett arvode) samtidigt som han som tjänstegivare utan att göra avkall på sitt eget intresse maximalt gynnar framgången för sin klient. Vi har här i linje med Ruth Benedict använt termen *synergi* för att beskriva resultatet av ett samspel som kännetecknas av att båda vinner och att båda utvecklas. Då skapas en äkta tjänst.

Potentialen i ett tjänsteerbjudande är således att samspelet förmår skapa en synergi som både tjänstegivare och kund vinner på. När det gäller utbildningstjänster är synergin kopplad till den ökade kapacitet *som både tjänstegivare och klient* utvecklar genom sitt samarbete.

I dagens ekonomiska doxa formuleras emellertid resultatet av en utbildning i produktionstermer. Det som sker i klassrummet skall leda till att eleven efter utbildningen *skall ha fått vissa på förhand bestämda kunskaper och färdigheter*. Oberoende av vilka möjligheter och begränsningar som visar sig under vägen. Och oberoende av hur eleven avser att *använda* de kunskaper som erbjuds. Därmed förnekas eleven att se sig själv som ett unikt subjekt. Hen blir den robot som på bästa sätt och snabbast skall programmeras för att utföra och presentera de ”kunskaper” och handgrepp som är målet för utbildningen.

I ett samhälle där det mekaniska utförandet av olika uppgifter efter givna scheman och rutiner var viktigt kunde eleverna acceptera att anpassa sig till denna typ av undervisning. I dagens samhälle där det krävs mycket mer av flexibel anpassning och eget omdöme uppfattas denna typ av utbildning negativt. Den kan till och med möta motstånd. Därmed inträffar ofta raka motsatsen till det åsyftade lärandets öppna, lustfyllda och kreativa utforskande.

När lärare misslyckas med att skapa de önskade resultaten försöker man frammana dem med ett allt mer sofistikerat byråkratiskt våld – flera prov,

krav på närvaro, tätare uppföljningar, sofistikerade betygssystem etc. Sådana åtgärder är förstås tjänstelogikens raka motsats.

En tjänst som genererar synergi och en kunskapsintegrering mellan lärare och elev måste istället utgå från elevens *intentioner att förstå sig på* något som för denne är meningsfullt och viktigt att förstå. Det är en resa som läraren, eleven och elevens kamrater *gör tillsammans* för att öka insikten hos var och en om hur något för dem viktigt kan förstås, beskrivas och hanteras. Detta är definitionen på ett lärande partnerskap.

En av skolans kritiker Ivan Illich, skrev på 1970-talet om skolan utifrån sin bakgrund som teolog och historiker att utbildningen utan ett sådant lärande partnerskap riskerar att vara en ritual som gör människor till passiva objekt för av experter reglerade hjälpinsatser. Vi brukar kalla en sådan inställning för paternalism. Paternalism innebär visserligen omsorg om andra men reducerar samtidigt dessa andra till objekt för omtanken och reducerar därmed också deras självkänsla.

Illichs slutsats var därför att skolan borde "avetableras". Han förslog ett alternativt bildningssystem där varken skolbyggnader, specialutbildade lärare, kursplaner eller scheman ingick. Istället skulle det vara upp till var och en att välja vad man ville lära sig, när, hur och av vem. Genom detta ville han återskapa individens autonomi och bygga ett effektivare bildningssystem som utgår från individens inre motivation att söka den kunskap som för denne känns meningsfull.

Trots att förslaget är helt i linje med erkända principer för lärande är det naturligtvis orealistiskt. Illich beaktar inte i sitt förslag de organisatoriska svårigheterna som ligger i att kunna åstadkomma det sofistikerade samarbete med olika kunniga personer som eleven behöver för att lära sig det denne behöver kunna i ett modernt samhälle. Det är en fråga som närmare behöver utforskas.

Några andra som tänkt i dessa banor

Benedict R (1970): Patterns of the Good Culture. Psychology Today. June 1970: 63-65 & 74-76.

Dodillet S, Lundin S (2016): Kritiska perspektiv på svensk utbildningsvetenskap. Educare 2016:3. Malmö Högskola. Sid 7-13.

Engellau P (2014): Min oro. Bromma: Stiftelsen ”Den nya välfärden”.

Holmberg S och Rothstein B (2014): Correlates of the good Society. Working Paper Series 2014:13.

Illeris, K, Andersson S (2007): Lärande. Lund: Studentlitteratur.

Illich, I. (1996). Deschooling society. London: Marion Boyars.

Inglehart R, Welzel C (2005): Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence. Cambridge: Cambridge University Press.

Lundin S (2016): Verklighetsoptimering och verklighetsprövning – om varför goda intentioner ibland får motsatt verkan inom utbildningsområdet. Educare. 2016:3. Malmö Högskola. Sid 38-61.

Maslow A.H (1964): Synergy in society and the individual. Journal of Individual Psychology 1964. 20: 153-164.

Möller C (1994): Be a Double Bagger. Bring out the best of yourself and in others – at home and at work. Hilleröd: Time Manager International.

Ramírez J L (1999): Kunskapens makt eller ordens? Funderingar om teknomentalitetens kunskapsuppfattning. I Reflektioner om den förvanskade ekonomin. Nordregio. Kan laddas ner https://kunskapsabonnemanget.se/Filerpdf/Ramirez/JLR_28.pdf

Den skadliga pedagogiseringen

I en masskonsumtionsmarknad kan många som köper samma produkt skapa stora vinster till uppfinnare, producent och leverantör. Men en högvärdig tjänst är inte varje gång densamma och resultatet är beroende av det unika värdet för kunden – vare sig denne definieras som en enskild individ, en gemenskap eller ett helt samhälle. Tjänsten konsumeras lokalt och som något unikt. Resultatet går inte att massproducera. Därför kan inte tjänsteleveranser inordnas i en produktekonomi.

Den förflyttning av fokus från värdet som en ”produkt” kan erbjuda och det värde som en god tjänst har potential att erbjuda är i princip samma fokusförflyttning som gjorde SAS till ett reseföretag och inte bara ett transportföretag. Värdet av tjänsten ligger i en synergetisk kapacitetsförändring både hos leverantör och kund. Den kan inte beskrivas i statistiska termer, teorier och modeller. Den skapar en dynamik som medför en ständigt pågående förändring av hela det ekonomiska systemet.

Under industrialismens epok så ökade vinsterna på grund av den tekniska utvecklingen. Samtidigt gav industrialismen ett stort bidrag till den ökade välfärden. En rimlig politisk åtgärd var då att finna former för att fördela vinsterna. Detta lade grunden för reformpolitiken.

Denna bygger på ett auktoritärt förhållande mellan makthavare och medborgare. Samhället uppfattas som en slags maskin där de olika delarna – medborgarna – genom de olika reformerna förväntas fungera väl tillsammans enligt givna riktlinjer och värderingar.

En viktig uppgift för forskningen och utbildningssystemet var då att producera och distribuera den typ av kunskaper som är förenliga med den reformpolitik som statsledningen för tillfället omhuldar. Detta leder till normativa samtal och debatter och en ökad press på att anpassa sig till redan föreskrivna normer.

Framväxten av tjänstesamhället visar att sådana föreställningar nu är föråldrade. Samhället kan inte konstrueras som en maskin eftersom det formas och förändras genom de enskilda samhällsmedborgarnas val av agerande i de situationer de hamnar i.

Det är osannolikt att medborgarna ser det som önskvärt att slaviskt anpassa sig till en redan förutbestämd föreställning om hur de bör handla och att de skulle kunna bortse från sitt eget omdöme om vad som är lämpligt att göra – vare sig det som görs leder till bra eller dåliga konsekvenser. Man kan alltså räkna med att det aldrig blir så som reformpolitiken förutspått att det skulle bli. Förtroendet för överhet och experter kommer att minska.

Sådana avvikelser är typiska när ett tankesystem nått gränsen för vad det kan förklara och hantera. Få uppfattar emellertid då att det just är det underliggande och grundläggande tankesystemet som behöver förändras. De avvikelser som uppstår ”förklaras istället bort” med att man räknat fel, tänkt fel, varit för slarvig, korrumberats etc. när det egentligen handlar om att den tankefigur man använt är olämplig för att göra det möjligt att förstå vad som händer.

Eftersom reformerna uppfattas som korrekta – sett ut det produktionslogiska perspektivet – så betraktas de avvikelser som uppstår som rent pedagogiska problem. Man spekulerar då i hur medborgarna skall informeras, utbildas, styras, belönas och bestraffas för att ”lära sig” att handla ”rätt” enligt de ambitioner som produktlogiken genererar.

En tjänsteleverans som styrs av sådana ambitioner kommer att i ännu högre grad innebära en nedvärdering av elevernas egna omdömen och deras tro på sina möjligheter att självständigt och i samspelet med varandra komma till rätta med de utmaningar de möter.

Detta är en utveckling som ofta benämns pedagogisering – det vill säga att de problem man möter i samhället skall lösas genom att lära medbor-

garna att ”handla rätt” genom olika utbildnings och upplysningsprogram. Sådana insatser kommer då att blockera det naturliga lärandet just på det sätt som Ivan Illich påpekade.

Några andra som tänkt i dessa banor

Dodillet S, Lundin S (2016): Kritiska perspektiv på svensk utbildningsvetenskap. *Educare* 2016:3. Malmö Högskola. Sid 7-13.

Elster J (2011): *Förnuft och rationalitet*. Riga: Daidalos.

Kelley C (1979): *Assertion Training – a facilitator’s guide*. LaJolla: University Associates.

Kuhn T (1979): *De vetenskapliga revolutionernas struktur*. Lund: Doxa.

Latour B (2008): *Gabriel Tarde and the End of the Social*.

<http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/82-TARDE-JOYCE-SOCIAL-GB.pdf> och <https://mdm35.files.wordpress.com/2010/03/a-presentation-of-gabriel-tarde-and-the-end-of-social.pdf>

Lundin S (2016): Verklighetsoptimering och verklighetsprövning – om varför goda intentioner ibland får motsatt verkan inom utbildningsområdet. *Educare*. 2016:3. Malmö Högskola. Sid 38-61.

Pierre J, Rothstein B (2003): *Välfärdsstat i otakt. Om politikens oväntade, oavsiktliga och oönskade effekter*. Lund: Liber Ekonomi.

Rothstein B (2015): *De samhälleliga institutionernas kvalitet. Slutrapport från ett forskningsprogram*. Malmö: Makadam Förlag.

Törnberg A (2017): The wicked nature of social systems. Göteborg:
Doktorsavhandling vid sociologiska institutionen på Göteborgs Univer-
sitet.

Westlander G (2016): Aktivist för mångfald och integration. Pionjären
Mary Parker Follett. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Lärandets psykologiska motstånd

Skall de interaktiva processer som uppstår mellan människor i samhället leda till mer önskvärda skeenden än i dag krävs att alla aktörer engagerar sig i och bidrar till den samverkansprocess som är själva grunden för tjänsteleveranssystemen. I denna interaktiva process lär sig deltagarna att agera annorlunda än tidigare då de får nya insikter genom processen. Detta lärande kommer inifrån. Det är en följd av att aktörerna har en önskan om att finna fram till andra och bättre former för sitt samspel med varandra som leder till bättre ”samhandlingar” – det vill säga resultatet av vad alla gör var för sig. Insikterna om det goda samspelets natur är en ”spin off effekt” av denna önskan.

Att människor drivs av en sådan önskan är inget apart och onaturligt. En sådan önskan behöver inte genereras artificiellt. Ett ständigt omlärande är en för människan fullständigt naturlig process. Den ingår som en del i hennes uppväxt och mognad och är livsnödvändig för att hon skall kunna klara att hantera nya och för henne tidigare inte kända situationer. Individens förmåga till sådan anpassning är grundad i hennes natur.

Varje försök att ifrågasätta denna förmåga eller rubba individens tro på sin egen förmåga i detta avseende kommer att mötas av ett psykologiskt motstånd. Ett utbildningstänkande som bygger på ett produktionstänkande där det gäller att ”få individen att” agera på ett föreskrivet sätt som känns främmande för denne kommer ständigt att aktivera ett motstånd och ofta misslyckas.

Varje yttre krav på anpassning och ”lärande” där eleven inte förstår vad denne förväntas lära sig, och varför man lär det, innebär ett hot mot identiteten och ett motstånd som känslomässigt behöver övervinnas. Detta motstånd har tidigare hanterats genom ”disciplinering”. Denna syftade till att knäcka individens individualitet eftersom samhället, så som

det var ordnat, satte större värde på lojalitet och konformitet än individualitet.

Denna prioritering fungerar inte i dagens snabbt föränderliga samhälle eftersom individer med ett knäckt självförtroende fungerar dåligt ihop med andra. De kan dessutom vara farliga för varandra. Kraven på omlärande är i dagens samhälle också mycket mer frekventa än de var tidigare. Omställningen kräver dessutom en mer omfattande kunskap om de sakfrågor som är inblandade än vad en vanlig medborgare förr i tiden behövde ta till sig.

Därför blir Ivan Illich idé, att människor på egen hand skulle kunna klara omställningen enbart med hjälp av en förstående omvärld, orealistisk. Det krävs i vår tid en omfattande tjänsteverksamhet som kan understödja det lärande som måste ske. Men då får denna tjänsteleverans inte utgå från att individens självkänsla måste knäckas för att kunna påtvinga denne de kunskaper omvärlden tycker att hon behöver.

Det handlar alltså inte bara om psykiska svårigheter, sociala störningar och vanliga allmänmänskliga konflikter som behöver hanteras genom olika former av socialt arbete, terapi och stödverksamhet. Det handlar också om att genom olika former av utbildning göra det möjligt för var och en medborgare att utifrån sina egna erfarenheter och förutsättningar anpassa sig till, förstå och konstruktivt utnyttja hela den arsenal av ny teknik och nytt kunnande som nu växer fram. Vi har kallat denna nya inriktning för *lärande partnerskap*.

Några andra som tänkt i dessa banor

Andrén M, Hane M (2001): Den gemenskapande handlingen och andra bilder av skapande pedagogik. Vänersborg: Klangfärg, Västra Götalandsregionen.

Asplund J (1991): Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft. Göteborg: Korpen.

Asplund J (1988): Det sociala livets elementära former: Göteborg: Korpen.

Dreyfus H & Dreyfus S (1986): Why computers may never think like people, Technology Review, January vol 89.

Engelkes T (2010): Det helhjärtade engagemangets resa. Stockholm: Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar Nr 2, april/juni 2010.

Lundin S (2016): Verklighetsoptimering och verklighetsprövning – om varför goda intentioner ibland får motsatt verkan inom utbildningsområdet. Educare. 2016:3. Malmö Högskola. Sid 38-61.

van Manen M (1991): Researching Lived Experience. New York: State University of New York Press.

Möller C (2016): Employeeship. Mobilising everyone's energy to win. Hillerö: Claus Möller Consulting. www.idongrafisk.dk.

Whitaker G (1998): Win-lose and Win-win Interactions and Organisational Responses to Scarcity i översättning av Lennart Carlsson. Degerfors: Samarbetsdynamik AB.

Windelband W (1916): Preludier. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Lärande partnerskap

När man frågar människor vilken nytta de haft av sin utbildning är det inte många som pekar på att de haft nytta av kunskaperna som sådana. De är ofta redan föråldrade. Vad man däremot nämner är kamratskapet, enskilda lärares stöd, förmågan att övervinna det psykologiska motståndet, att sätta sig in i något nytt etc.

Men det finns också många som känner aversion mot skolan och bara ser den som något man måste klara sig igenom. Och så har vi då också förstås de som slås ut och har svårt att komma igen på grund av sina upplevelser.

Det som medfört denna inställning är ofta de identitetshotande åtgärder som varit inbäddade i den utbildning som de fått och i andra tjänster som de konfronterats med. Dessa identitetshotande åtgärder var lika skadliga under industrisamhällets dagar som nu – men uppmärksammades inte. Det är därför svårt att hävda att de identitetshotande åtgärder som sedan länge – både av slentrian och självhävdebehov – etablerats inom olika tjänsteverksamheter för något gott med sig för framtiden.

Det verkar dessutom vara ett beteende som går i arv. De duktiga eleverna tar över och återskapar just de begränsande strukturer som de känner sig hemtama med. Även i den politiska diskussionen försvaras och berättigas sådana åtgärder. Vi hävdar att denna tendens måste brytas om vi skall kunna komma till rätta med de svårigheter dagens samhälle står inför.

Det lärande partnerskap som krävs i all tjänsteverksamhet är inget okänt fenomen. Det förekommer regelmässigt i goda terapier där patient och terapeut gemensamt utforskar vad som plågar patienten. Lärprocessen omfattar i dessa fall inte bara patienten utan även terapeuten själv som genom aktiviteten lär sig allt mer om det mänskliga psyket.

Samma typ av partnerskap kännetecknar en mängd andra områden som exempelvis framgångsrika organisationsförändringar i industrin, skapande pedagogik, effektivt arbetsmiljöarbete etc. I alla dessa har man systematiskt undvikit att aktivera det psykologiska motstånd som uppkommer genom identitetshotande åtgärder.

Det vore därför ytterst värdefullt för samhället om flera tjänsteverksamheter tog efter. Det finns inga fysiska hinder för detta. Det mentala hindret är tron på den doxa som så länge dominerat industrisamhället och som nu måste förändras till en som är mer anpassad till tjänstesamhällets krav.

En stor svårighet är att den gamla doxan begränsat våra möjligheter att få den djupa kunskap om de teman som behöver utforskas och de insikter som behöver vinnas för att vi gemensamt skall kunna skapa den flexibilitet och anpassningsförmåga som dagens samhälle kräver av alla medborgare.

Några andra som tänkt i dessa banor

Kuhn T (1979): De vetenskapliga revolutionernas struktur. Lund: Doxa.

Ramirez J (1995): Skapande mening – en begreppsgenealogisk undersökning om rationalitet, vetenskap och planering. Avhandling 13:2. Stockholm: Nordiska institutet för samhällsplanering.

Ramírez J L (1995): Om meningens nedkomst del II. Stockholm. Avhandling 13:3: Nordiska institutet för samhällsplanering. Kan laddas ner från www.kunskapsabonnemange.se/Filerpdf/Ramirez/JLR_70.pdf.

Rydén L (2015): Komma till tals, komma till sin rätt och komma till rätta med. Om organisatoriska arbetsmiljörisker och hur man hantera, förebygga och bedöma dem. www.ellerr.se

Votinius S (2004): Varandra som vänner och fiender - En idékritisk undersökning om kontraktet och dess grund. Stockholm: Brutus Östlings Förlag.

Wenger E (2013): Learning in landscapes of practice,
<https://www.youtube.com/watch?v=qn3joQSQm4o>.

Votinius S (2004): Varandra som vänner och fiender - En idékritisk undersökning om kontraktet och dess grund. Stockholm: Brutus Östlings Förlag.

Wenger E (2013): Learning in landscapes of practice,
<https://www.youtube.com/watch?v=qn3joQSQm4o>.

Evidensrörelsens industriella paradig

En av vår tids mest tragiska företeelser är att nuvarande forsknings- och utvärderingspraxis tycks ha fastnat i tanken på att det krävs en viss typ av studier för att visa att olika insatser – som i grunden är tjänster – är i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet och kan godtas. För att vara trovärdig måste den kunskap som levereras vara evidensbaserad. För att komma fram till en sådan slutsats krävs en specifik studiedesign.

Tanken verkar numera vara så naturlig och allmänt accepterad i alla kretsar att ingen reagerar på de begränsningar som de aktuella kraven på just denna studiedesign innebär för vilka nya behandlingsmetoder, utvecklingsinsatser och pedagogiska landvinningar som kan komma i praktiskt bruk. Vi kan peka på många exempel där de interventioner som genomförs blir förkastade för att de inte kan evidensbaseras trots att de ur en mängd andra perspektiv är fullt rimliga, välgrundade och effektiva.

Evidensbaseringen har sina rötter i hur läkemedelsindustrin prövar nya mediciner. Ingen vill ha en sjukvård som föreslår mediciner som man inte vet om de kan förväntas hjälpa. Bakom varje ny medicin ligger därför ett omfattande grundforskningsarbete där teorierna bakom hur olika sjukdomar uppstår kopplas till hypoteser om vilka kemiska substanser som skulle kunna tänkas påverka förloppet eller återställa en balans. Sedan följer många år av studier på djur och så småningom även på frivilliga försökspersoner. För att få en mer allmän tillämpning i vården krävs studier där behandlingen bevisats vara effektiv.

Det första krav som regelmässigt ställs i alla dessa studier är att det skall finnas en kontrollgrupp eller en jämförelsegrupp som inte utsatts för samma exponering. Studien skall alltså baseras på att en grupp patienter fått medicinen i adekvata doser och under en tillräckligt lång tid. Det

skall dessutom finnas en grupp som i alla avseenden motsvarar den första gruppen utom i just det förhållandet att dessa inte fått medicinen.

Varken de som deltar i studien eller de som administrerar medicinen skall veta eller kunna avgöra vilka patienter som tillhör vilken grupp. Därför måste även kontrollgruppen få en medicin – vanligen bara sockerpiller – som precis ser ut och smakar som den medicin som testet gäller.

Den skillnad i behandlingsresultat som observeras mellan grupperna kan då ganska entydigt tolkas som en effekt av medicinen. Studien skall sedan kompletteras med systematiska uppföljningar av de patienter som behandlas med medicinen och alla misstänkta biverkningar registreras.

I de flesta studier som inte just är läkemedelsstudier är de krav som ställs på studiens design svåra att motsvara. Det allra svåraste är kanske kravet att inte avslöja vilka som tillhör vilken grupp. Det är nämligen naturligt och vanligt att patienter svarar på behandlingar genom att ”hjälpa till” att bli friska. Det kan därför nästan alltid hävdas att de effekter som observeras uppkommit genom patienternas egna förväntningar – eller hos den som åtagit sig att göra observationerna av effekterna. Paradoxalt nog kräver denna form av studier att denna självläkningsprocess negligeras.

Det är lika allvarligt för självläkningsprocessen att det sällan går att effektivt dölja för patienten att hen dragit en ”nitlott” och tillhör kontrollgruppen och egentligen bara erbjuds motsvarigheten till ”sockerpiller”. I alla sammanhang där motivation och förväntningar och klientens egen insats för att förverkliga sina ambitioner har betydelse för resultatet är detta en svår komplikation om man vill hävda värdet av en viss behandling.

Även om man bortser från klientens eget bidrag till framgången och bara tror på själva behandlingen så uppstår ändå den etiska frågan om man i en klinisk verksamhet kan tillåta sig att fortsätta ge kontrollgruppen den

gamla beprövade behandlingen när den nya efter hand visar mycket lovande resultat.

Det mest kritiska kravet är dock att alla relevanta tolkningar av skillnader mellan grupperna kräver att alla i experimentgruppen behandlats på exakt samma och på förhand bestämda sätt – och att ingen i kontrollgruppen fått motsvarande behandling. Det skall vara ordnat så att det inte spelar någon roll vilken person som utför behandlingen. Först då är begreppet ”en evidensbaserad behandlingsmetod” meningsfullt och först då kan diskussionen om huruvida en behandlingsmetod bör ersätta en annan ta vid, om de förbättrade resultaten är så stora att de motiverar de kanske ökade kostnaderna etcetera.

För att säkerställa att de påvisade effekterna gäller generellt måste alla studier upprepas för alla tänkbara undergrupper där det finns anledning att tro att faktorer av typen annan metabolism, annan genupsättning etcetera skulle kunna påverka utfallet. I Japan vägrade man exempelvis att godkänna en i Europa väl utprövad medicin eftersom de studier som genomförts inte hade gjorts på just japaner.

När det handlar om utbildning – såväl som alla andra insatser i samhället för att exempelvis minska social nöd, påverka kriminalitet etc. – ställs slentrianmässigt exakt samma krav på studier av de metoder som används. Trots att de flesta inser att sådana insatser har en helt annan utgångspunkt än biomedicinen och bygger på ett interaktivt samarbete mellan klienten och dennes sociala omgivning så fortsätter man att hävda behovet av evidensbaserad utbildning.

Vi återgår till exemplet utbildning. En effektiv utbildning innebär till exempel att läraren *inte* ger samma input och i samma ordning till alla elever utan kan anpassa sitt agerande till vad som just där och då kan antas bidra bäst till den enskilda elevens läroprocess. Huruvida resultatet av undervisningen blir bra handlar i hög grad om elevernas förutsättningar och motivation, om situationen i övrigt är konstruktiv för lärande,

i vad mån läraren är skicklig nog att avläsa de olika elevernas läroprocess och dessutom skicklig nog att faktiskt kunna erbjuda var och en det som just då är ett adekvat gensvar och ett bidrag i den pågående läroprocessen.

Vi är fullt medvetna om att vara lärare verkligen inte är en lätt uppgift – men frågan för oss har varit hur en utbildning skulle kunna beskrivas och utvärderas om man – i motsats till i dag – bejakar dess interaktiva karaktär. Det behövs fortfarande trovärdiga underlag för alla dem som har att ta ställning till hur man skall hushålla med tillgängliga resurser och vilka tjänster som skall efterfrågas. Vilka frågor går att besvara i ett sådant underlag? Vilka slutsatser blir relevanta om man ser utbildning i termer av en tjänst?

Vi ser därför ett stort behov av att meningsfullt kunna *diskutera kvaliteten i själva tjänsten medan den utförs* och inte enbart vara hänvisad till indirekta mått i stil med ”hur många i en klass som har ett jobb inom 5 år”.

Några andra som tänkt i dessa banor

Alvesson M, Sköldberg K (1994): *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Brante T (2014): *Den professionella logiken. Hur vetenskap och praktik förenas i det moderna kunskapssamhället*. Kina: Liber.

Dodillet S, Lundin S (2016): *Kritiska perspektiv på svensk utbildningsvetenskap*. Educare 2016:3. Malmö Höskola. Sid 7-13.

Ett konkret exempel från en kurs i svenska för invandrare

I ett projekt vid dåvarande Nordiska Albany Filt åtog sig språkläraren Karin Eklund att med utgångspunkt i suggestopedisk teori och inom 80 lektionstimmar hjälpa 10 medarbetare att utveckla sin förmåga att kommunicera på svenska om arbetet så att de skulle klara de krav som den nya decentraliserade arbetsorganisationen krävde.

De aktuella eleverna hade i flera år deltagit i SFI men inte blivit godkända och hade inte hört tala ett enda ord svenska på jobbet. Den tidigare arbetsorganisationen byggde på hårt avgränsade och standardiserade uppgifter och tillät att de anställda höll sig inom sina egna språkliga gemenskaper. Utan att kunna svenska skulle de nu sannolikt bli avskedade när den nya gruppbaseade arbetsmodellen infördes.

Vi såg som vår uppgift att försöka förklara de principer som Karin grundade sin insats på så att hela verksamheten och alla berörda efter kursen skulle kunna dra nytta av demonstrationen och om möjligt förändra arbetsorganisation och arbetssätt så att lärandet av svenska genom arbetet som sådant blev en naturlig del för alla medarbetare som inte kom från Sverige.

Den spontana reaktionen från tillfrågade forskare när vi nämnde vårt behov av utvärdering var att vi först och främst måste kunna konstatera hur mycket svenska som respektive elev lärt sig och att de lärt sig svenska genom Karins kurs innan en diskussion om arbetsorganisatoriska förändringar var aktuell. En i deras ögon relevant utvärderingsinsats skulle alltså ha som första mål att mäta elevernas förmåga att prata svenska före och efter kursen och på olika sätt säkerställa att det var just kursen som medfört denna förändring och inte något annat som hänt samtidigt.

Hela detta tänkesätt är hämtat från det evidensrörelsens paradig där det handlar om att göra troligt att det just är den medicin eller den behandling som gjorts som kan förklara en observerad förändring. Det industriella antagandet är då att exakt samma förfarande som då tillämpats direkt skulle kunna omsättas i en annan situation och då leda till ett lika bra resultat.

Om vi hade gått på den linjen – lyckats utveckla tillräckligt känsliga och tillförlitliga mått på hur mycket svenska någon kan – klarat av alla både komplicerade och arbetskrävande svårigheter kring att etablera en kontrollgrupp – så hade vi kunnat svara på frågan att den just där och då genomförda utbildningsinsatsen varit framgångsrik.

Och den enda slutsatsen som man skulle kunna dra utifrån detta hade varit att samma kurs skulle behöva upprepas exakt på samma sätt för alla övriga – flera hundra medarbetare med språksvårigheter. Vilket både praktiskt och ekonomiskt hade varit en omöjlighet.

För att vi skulle uppnå vårt syfte – dvs. demonstrera att det var möjligt att lära sig svenska på och genom jobbet –behövde vi göra en utvärdering som förklarade skillnaden mellan den utbildning som Karin erbjöd och den som eleverna erbjudits tidigare. Vi behövde då också argumentera för att de principer som Karin tillämpade när hon formade utbildningen hade starkt stöd i annat pedagogiskt vetande.

Först då skulle det vara möjligt att med ledning och medarbetare ta upp en diskussion om hur ett lärande partnerskap skulle kunna utvecklas mellan nyanställda och Nordiska Albany Filt. Denna skillnad måste formuleras på ett sätt så att även i pedagogik helt oskolade medarbetare vid Albany Nordiska Filt skulle kunna få en kunskap som var användbar för dem när de skulle ta ställning till hur man skulle kunna utnyttja sina utlandsfödda medarbetares fulla potential. Vi måste alltså fånga evidensbegreppet i ett annat perspektiv.

Begreppet ”evidens” har sin grund i ordet ”videre” som betyder ”se” och kan därför sägas betyda det som är uppenbart eller lätt att se. Detta kräver inga byråkratiska mätningar. Men det kräver att man förmår tolka vad man ser och att förstå det. Att konstatera att eleverna pratade svenska på arbetsplatsen efter kursen – och att de inte gjort det före – var det enklaste steget. För det krävdes ingen byråkratisk evidensprövning.

Efter halva tiden på kursen kom till exempel en av deltagarna som aldrig sagt ett ord svenska och satte sig vid ”svenskbordet” och tog upp en diskussion. Det fanns också ett slutprov efter kursen som bestod i att deltagarna skulle samtala på svenska med sina chefer om en vetenskaplig rapport om grunderna för den arbetsorganisation och ledning som inom kort skulle implementeras i verksamheten. Det blev uppenbart att kursdeltagarna kunde kommunicera på svenska – och uppenbart att de gjorde det på ett helt annat sätt än före kursen.

Flera deltagare utsågs en tid efter kursen till gruppleddare med uppdrag att representera sitt arbetslag i olika möten i den nya arbetsorganisationen. Huruvida de genom kursen lärt sig svenska kan vi inte veta. De kanske redan innan kunde språket men valde att inte använda det. Spelar det någon roll vilket? Som en följd av kursen blev de en del av en arbetsgemenskap vilket troligen var just vad som behövdes.

Så långt så gott. Återstod frågan att försöka formulera vilka principer som Karin använt sig av för att få denna framgång. Vi hade hoppats att man på Albany Nordiska Filt skulle förstå potentialen i ett sådant kunskande och medverka till att det kunde formuleras. Så blev det emellertid inte. Det blev tidigt uppenbart att intresset – inte bara hos Albany Nordiska Filt – att få del av kunskapen om vilka pedagogiska principer som Karin tillämpat var svalt.

Evidensparadigmet har alltså en undertext som befriar beslutsfattare från arbetet att försöka integrera kunskap från andra fält i sitt eget kunskaps-

område och det man själv beslutar om. På Albany Nordiska Filt valde man istället att fortsätta köpa fristående men evidensbaserade språkkurser på samma sätt som man alltid gjort. Vår målsättning om synergi uppfylldes alltså inte.

Några andra som tänkt i dessa banor

Eklund K (2008): SOHL-skenshistoria från filtväveri i Halmstad. Uppsala. Kan laddas ner från:

<http://kunskapsabonnemanget.se/Filerpdf/SOHLskenshistorian.pdf>

Fleck L (1997): Uppkomsten och utvecklingen av ett vetenskapligt faktum. Inledning till läran om tankestil och tankekollektiv. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposium

Karlsson O (1999): Utvärdering mer än metod – en översikt. Stockholm: Kommunförbundet.

Rosengren M (2002): Doxologi. En essä om kunskap. Åstorp: Rhetor förlag.

Tillberg P (2001): Kriterier på vad som utmärker en trovärdig ledarskapsutbildning. En undersökning och regler och lärande i Försvarsmakten. Stockholm: LI-rapport F19. Försvärshögskolan.

Viktor L (1996): Vägen till en rikare arbetsgemenskap. Abonnemangsrapport 53. Vänersborg: Samarbetsdynamik AB.

Suggestopedin som exempel

Suggestopedi är namnet på en utbildningsform som skapades av rumänerna Georgi Lozanov och Evelina Gateva under den tid då diktatorn Nicolae Ceaușescu hade makten. Lozanov forskade på den mänskliga hjärnan medan Gateva var språk- och musikpedagog.

Med sin djupa kunskap både om hjärnan och språkinläring skapade de en pedagogisk arbetsform som var kongruent med deras insikter i dessa frågor. Det bör då framhållas att det inte bara är en mekanisk kunskap om språket som de eftersträvade utan den förtrogenhet med språkets användning som gör eleven trygg med det nya språket i sin kommunikation med andra.

I en tid då kraven på effektiv kompetensutveckling och snabbare lärande accelererar – och då inte minst kraven från nyanlända att snabbt lära sig svenska för att kunna ingå i en arbetsgemenskap – har intresset för suggestopedins pedagogiska potentialer ökat. Ett antal kommuner i Sörmland har till exempel nyligen avslutat ett flerårigt projekt att introducera suggestopedins metodologi inom ramen för åtagandet att erbjuda Svenska För Invandrare (SFI).

Projektet finansierades av EU:s socialfond och det var därför naturligt att arbetssättet utvärderades för att fastställa om det var mer effektivt än andra pedagogiska arbetssätt i relation till fondens mål om snabbare integration i arbetslivet och förbättrad hälsa.

Utvärderingen gjordes därför på det ”klassiska” och av EU-kontoret föreskrivna evidensbaserade sättet. Projektledningen valde emellertid att dessutom anlita Pedagogiska Institutionen i Linköping för att få en kompletterande bedömning om man som kommun genom introducerandet av suggestopedi kunde sägas vara ”på rätt spår”. Den kompletterande vetenskapliga utvärderingen resulterade i utlåtandet:

Vi pekar i rapporten också på att befintlig forskning om suggestopedi är begränsad och kvalitén hos den har ifrågasatts. Det saknas mer robusta studier där metoden utvärderas och jämförs med väl utvalda kontrollgrupper. Med andra ord saknas evidensbaserat stöd i forskning för just denna metod. Det innebär i sig inte att vi kan avfärda metoden.

Forskningsstudier som utvärderar specifika undervisningsmetoder mer generellt är begränsad. Därutöver är det svårt att få till ideala förhållanden för en sådan studie då det kräver att varje lärare gör exakt likadant under en längre period

Vi vet att didaktisk praktik är komplex. Lärare har att hantera mängder av icke planerade situationer under varje lektion.

Vi vet också att det kan vara svårt att få lärare att ändra sitt didaktiska upplägg (se t.ex. Larsson, 2013). Med andra ord, krävs det för att lyckas med en robust studie av en viss undervisningsmetod i relation till kontrollgrupper inte bara god forskningsdesign. Medverkande lärare måste även uppvisa strikt disciplin att följa planen, oavsett vilka situationer som uppstår i klassrummet.

Att lärarna har tydlig didaktisk design, som de dessutom genomför mer eller mindre som planerat, skapar grund för att möjliggöra en mer strukturerad och omfattande studie av metodens effekter (under förutsättning att kontrollgrupper finns att tillgå).

Forskarna beskriver här just de svårigheter, som vi pekat på i föregående avsnitt, och som en traditionell utvärdering möter om utvärderingen gäller ett pedagogiskt arbetssätt. Det är emellertid inte sant, som forskarna påstår, att det saknas erfarenheter av suggestopedin. Det finns sedan lång tid tillbaka många väl dokumenterade exempel. Men det är förstas sant att det på grund av de svårigheter som beskrivits i våra tidigare avsnitt saknas traditionella evidensbaserade utvärderingar av arbetssättet.

Forskarna har i sin rapport noterat och observerat vissa karaktäristiska särdrag men har valt att inte förklara innebörden och den pedagogiska relevansen i de skillnader gentemot konventionell utbildning som de sett.

Vi antar att detta har varit fallet också i alla andra försök att ”utvärdera” arbetssättet. Då evidensbaserad i dessa fall bygger på att det är en statisk kunskap som skall förmedlas medan suggestopedin snarare knyter an till våra resonemang om att en god tjänst bör skapa en synergi mellan tjänstegivare och klient så har arbetssättet därför inte kunnat spridas och inte heller fått den legitimitet det förtjänar.

Att utvärderingarna brister när det gäller denna typ av tjänster är naturligtvis till stor nackdel för samhället. Forskarnas slutsats att det pedagogiska arbetssättet inte har evidensbaserat stöd bör därför ändras till att den typ av utvärdering av tjänsteleveranser som söker evidens enligt den klassiska principen inte har vetenskapligt stöd.

I stället bör forskningen söka sig fram till helt andra utvärderingsmetoder som bättre passar det tjänstesamhälle vi just nu befinner oss i.

Några andra som tänkt i dessa banor

Brante T (2014): Den professionella logiken. Hur vetenskap och praktik förenas i det moderna kunskapssamhället. Kina: Liber.

Gibbons, M et al. (1994),: The New Production of Knowledge – The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies. London: Sage.

Janik A (1996): Kunskapsbegreppet i praktisk filosofi. Eslöv: Bruno Östlings Bokförlag Symposium.

Karlsson P, Schilling P (2006): Nya teorier – Ny kunskapsproduktion, några teoretiska perspektiv på IVA:s universitetsframsyn 2005/2006. Stockholm: Institutet för studier av utbildning och forskning.

Kristensson P (2009): Den tjänstedominanta logiken. Innebörd och implikationer för policy. Vinnova Rapport. VR 2009:7.

Lundin S (2015): Teknisk kunskap.

<https://sverkules.wordpress.com/uppsatser/teknisk-kunskap/>

Lundin S (2016): Verklighetsoptimering och verklighetsprövning – om varför goda intentioner ibland får motsatt verkan inom utbildningsområdet. *Educare* 2016:3. Malmö Högskola.

Nowotny, Helga, Peter Scott, and Michael Gibbons. 2001. *Re-thinking science: knowledge and the public in an age of uncertainty*. Edited by P. Scott and M. Gibbons. Cambridge.: Polity press.

Prigogine I (1980): *From being to becoming. Time and complexity in the physical sciences*. San Fransisco: W H Freeman and Company.

Stengers I (1997): *For en demokratisering av vitenskapene*. Oslo: Spartacus Forlag.

Strand R (2002): *Complexity, Ideology and Governance*. *Emergence*, 4(1/2), 164-83, Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Strand R (2008): In defence of some sweeping claims about socially robust knowledge. I Carrier M m.fl: *The challenge of the social and the pressure of practice*. Pittsburg: University of Pittsburg Press. Sid 146-159

Uhlin, Å. (2005). *Innovation, osäkerhet och det instrumentalistiska misstaget*. I Benner, M. (red). *Innovationer – dynamik och förnyelse i ekonomi och samhällsliv*. Lund: Studentlitteratur.

Alternativet – att förstå det pedagogiska övervägandet

Vid ett föredrag i Degerfors sade en känd svensk fotbollstränare att det inte främst handlar om att fokusera på att göra mål. Det handlar först och främst om att lära dem att spela väl. Att spela väl är inte samma sak som att ”spela vackert”. Spelar de väl så kommer de förr eller senare att göra mål eftersom det är spelets hela idé.

Ett annat sätt än att fastna i klassisk evidensbaserad när man vill utvärdera en utbildningsform är därför att *förstå och ta ställning till de pedagogiska överväganden* som har lett till att arbetsformen blivit som den blivit. Om dessa följer goda och klarlagda pedagogiska principer så kan man räkna med att målet att eleven skall känna sig trygg med språket och kunna tala det utifrån sina behov kommer att uppnås. Om de överväganden som ligger bakom sättet att designa lärsituationen är i överensstämmelse med vad man i övrigt vet om lärande är det sannolikt att utbildningen fungerar så väl som just då är möjligt.

En viktig del av utbildningen är de hjälpmedel som används. Inom forskningen kallas dessa för ”artefakter”. Det kan handla om textmaterial, rutiner, fallbeskrivningar, övningar etc. Till skillnad mot att direkt observera själva utbildningens dynamik så kan artefakter lätt studeras utifrån. Att intervjua pedagogerna om deras överväganden är svårt då det är svårt att veta om de verkligen tillämpar dem så som de berättar om dem. Att studera verksamheten på plats är också svårt och medför komplicerade metodologiska problem. Att studera och få förklarar för sig de pedagogiska överväganden som ligger bakom valet av de artefakter som används är då en möjlig framgångsväg.

Man kan då jämföra hur en duktig pedagog ser på de artefakter denne använder med hur de förstås och används av andra pedagoger. Vi förut-

sätter då att användningen av dem kräver en djup pedagogisk förståelse. Då kan de jämföras och djupare utforskas. Utan en djup pedagogisk förståelse blir användningen mekanisk och meningslös.

Det är lätt att förväxla substantivet ”metod” med adjektivet ”metodisk”. Begreppet metod kommer från tekniken och avser vanligen ett specifikt sätt att behandla eller bearbeta något. Genom att använda en metod kan *samma resultat* åstadkommas gång efter gång under samma eller likartade förutsättningar. Många kan lära sig samma metod och tillämpa den med samma goda resultat.

Genom att ordinera antibiotika kan exempelvis en läkare nästan varje gång häva en bakterieinfektion. Detta är en tankefigur som var självklar och vanlig i industrisamhället och som kunde tillämpas vid massproduktion av produkter. Den som använde metoden ”enligt bokens punkt och pricka” kunde åstadkomma resultat utan att i grunden förstå vad som händer eller varför metoden fungerar.

Så är det inte inom pedagogiken. Används en metod mekaniskt utan att läraren förstår dess mening är det osannolikt att det uppstår det lärande som förväntas. För att fungera kräver pedagogiska arbetssätt ett pedagogiskt övervägande som är konstruktivt just för den aktuella elevens ”lärande”.

För att utforska och utvärdera en specifik utbildningsform är det därför nödvändigt att undersöka de pedagogiska överväganden som ligger bakom de interventioner som görs. Detta behövs för att korrekt kunna ”tolka” vad man ser. Om man väl förstått övervägandena så kan även en utomstående avgöra om insatserna verkar rimliga med hänsyn till elevens situation och det aktuella kunskapsläget.

För att sedan utvärdera om en enskild utbildning genomförts enligt intentionerna måste man med hjälp av intervjuer fastställa om de aktuella pedagogerna *förstått meningen* med de artefakter som används och det

samspel som man kan observera. Om så är fallet är det sannolikt att utbildningen ger de resultat som kan förväntas. Om istället artefakterna används mekaniskt blir arbetsformen bara en metod och tillfredsställer inte de krav på ett lärande partnerskap som vi beskrivit i detta häfte.

Några andra som tänkt i dessa banor

Andrén M (2008): Det pedagogiska övervägandet. En uppmärksamhetsriktande studie i och genom humanvetenskaplig handlingsteori. Akademisk avhandling. Borgå: Åbo Akademi Förlag.

Brante T (2014): Den professionella logiken. Hur vetenskap och praktik förenas i det moderna kunskapssamhället. Kina: Liber.

Gallie W B (1956): Essentially Contested Concepts. Proceedings of the Aristotelian Society, New Series, Vol. 56 (1955 - 1956), pp. 167-198.

Illeris, Knud; Andersson Sten (2007). Lärande. Lund: Studentlitteratur.

Kristensson P (2009): Den tjänstedominanta logiken. Innebörd och implikationer för policy. Vinnova Rapport. VR 2009:7.

Lundquist F, Wennberg BÅ (2005): Kvalitetssäkring och pedagogisk utveckling. Abonnemangsrapport 113. Degerfors: Samarbetsdynamik AB

Marrow A J ((1969): The practical theorist. The life and work of Kurt Lewin. New York: Basic Books.

Ramirez J (1995): Skapande mening – en begreppsgenealogisk undersökning om rationalitet, vetenskap och planering. Avhandling 13:2. Stockholm: Nordiska institutet för samhällsplanering.

Runsten P, Werr A (2016): Kunskapsintegration – Om kollektiv intelligens i organisationer. Lund: Studentlitteratur AB.

Sandberg J, Targama A (2013): Ledning och förståelse (reviderad och kompletterad upplaga). En förståelsebaserad syn på utveckling av människor och organisationer. Lund: Studentlitteratur.

Stengers I (1997): For en demokratisering av vitenskapene. Oslo: Spartacus Forlag.

Tillberg P (2001): Kriterier på vad som utmärker en trovärdig ledarskapsutbildning. En undersökning och regler och lärande i Försvarsmakten. Stockholm: LI-rapport F19. Försvarshögskolan.

Suggestopedins artefakter

De ”yttre” karaktäristika som präglar en suggestopedisk utbildning – om man bortser från lärarnas eget omdöme och skicklighet att anpassa sig till sina elever – kan studeras utifrån. Problemet är att det man då som utvärderare observerar måste tolkas utifrån de intentioner som Georgi Lozanov och Evelina Gateva kan tänkas ha haft när artefakterna skapades.

Den ”rätta” tolkningen kan vi inte veta eftersom vi inte har tillgång till Lozanovs och Gatevas kunskap och erfarenheter. Vi vet däremot att de båda utgick från sina kunskaper om hjärnan för att framställa de yttre formerna för utbildningen. En sådan viktig kunskap vid denna tid var skillnaden mellan höger och vänster hjärnhalva och behovet av att knyta an lärandet till bägge.

Vi har i den följande redogörelsen utgått från de resonemang om lärande partnerskap och elevens integritet som vi tidigare fört i detta häfte.

Vi skall i det följande tolka artefakterna utifrån vårt perspektiv och vår utgångspunkt. Vi noterar dem i den ordning de förekommer i den aktuella rapporten från Pedagogiska Institutionen i Linköping som ingick i utvärderingen av EU-projektet i Eskilstuna och Katrineholm. Syftet med vår redogörelse är att visa på skillnaden mellan en mekanisk tolkning av den typ som en konventionell utvärdering hamnar i och en tolkning som utgår från pedagogiska överväganden.

Vi tror att varje pedagogiskt bevandrad person, vare sig denna har erfarenhet som lärare eller som elev, kan känna igen det pedagogiska värdet i de överväganden som här presenteras.

1. Miljöns betydelse

Enligt suggestopedisk praxis skall en god miljö för lärande om möjligt erbjuda en helhetsupplevelse som är vilsam, avslappande, vacker, skönhetsfylld och inte innehålla sådant som kan väcka aggressioner och smärtsamma associationer.

Detta betyder att miljön och de så kallade artefakter som används så väl som det är möjligt måste anpassas till de erfarenheter och upplevelser som deltagarna haft innan kursen. ”Uppfostrande” uppmaningar och instruktioner som ifrågasätter tidigare erfarenheter eller väcker kränkande minnen till liv skall undvikas.

Vibeke Christofoli, en dansk suggestoped, fick exempelvis privilegiet att ha en särskild utbildning för elever som upplevt traumatiska omständigheter i form av förhör, tortyr etc. under förnedrande former. De förhörssrum som eleverna då hade upplevt var obehagligt lika de standardiserade klassrum med stolar, bord, kontorsliknande möblemang och kala väggar som var vanliga i skolan. Detta gjorde det svårt för dem att koncentrera sig på sitt eget lärande.

Vibeke skapade då för denna speciella klass en annan miljö med bekväma stolar, vacker konst, blommor, stillsam och utvald musik etc. Arrangemangen väckte emellertid sådan avundsjuka hos övriga i skolan som inte ”hade råd” med att erbjuda alla ”sådan lyx” att försöket fick avbrytas.

Även den sociala miljön skall ordnas på ett sådant sätt att eleverna känner sig ”hemma” och fria att samtala om sådant de känner till. Karin Eklund läste, vid en kurs för Albany Filt, innan kursen startade om deltagarnas hembyar för att skapa teman de kunde medverka i att tala om och i dessa samtal uppleva sig som experter. Hon väljer också med omsorg en speciell roman på svenska som formulerar ett för just dessa elever troligt gemensamt dilemma som därför stimulerar samtalandet etc.

Även måltider och andra gemensamma aktiviteter ordnas så att de fyller syftet att skapa en känsla av frihet och trygghet med varandra och med handledare och lärare. Det är då inte fråga om att miljön i första hand skall påverka deltagarna på ett speciellt sätt och lära dem vissa normer och ett visst språkbruk. Den skall snarare frigöra dem från en onödig och irrelevant påverkan.

Djupare kunskap om språk och språkbruk

För att skapa en utbildning i vilken deltagarna kan lära ett språk måste man förstå hur språk är konstruerade och hur de från början växt fram. Modern retorik och språkvetenskap konstaterar exempelvis att språk uppstår genom användning av alla olika sinnen. Det är exempelvis hörseln, och inte bilden, som är det mest grundläggande och ursprungliga sinnesfenomenet för formulandet av ord. En kråka kan exempelvis beskrivas genom sitt kraxande. Det är först därefter som ljudet knyts till bilden av en kråka och det ord som betecknar en kråka.

Språkljuden är dessutom centrerade kring konsonanterna, vilka ofta är likartade mellan olika språk medan det är vokalerna som formar själva ljudbilden. Genom att bättre förstå denna koppling mellan vokaler och konsonanter och ordna texter och inspel baserat på detta kunnande kan läraren i utbildningen lättare knyta an till deltagarnas redan existerande språkliga förförståelse.

Strukturering av innehållet

En annan viktig princip inom suggestopedin som har samband med ambitionen att lärandet skall vara fritt och frivilligt är att lärarna undviker att strukturera materialet för att det skall vara ”lätt att lära”. Vilken strukturering man än gör begränsar möjligheterna för en bredare språkkun-

nighet hos några. Istället värnar man om varje elevs möjlighet att få vara unik och ta till sig det i undervisningen som just denne förmår ta till sig.

Eleverna överöses därför med en mångfald av ord och andra sinnesintryck. Det är självklart att det inte är meningen att eleverna då skall kunna lära in allt som erbjuds. Det viktiga är att de vänjer sig vid och inte blir rädda för och spänner sig inför språkbrukets komplexitet utan kan ta till sig det som för dem är möjligt att lära in. Språket fångas också in genom sin rytmiska och melodiska karaktär som blir uppenbar först genom att det presenteras i hela sin komplexitet. Ofta används därför poesi, sånger och andra rytmiska element mycket frekvent.

Konsertläsning

Sådana överväganden ligger bakom det moment som kallas konsertläsning och som innebär att eleverna får lyssna till språkbruket under det att det spelas rogivande musik. Samma text kan läsas flera gånger i olika tempo vilket stödjer ett slags rytmisk förståelse. Förutom konsertläsning så används dessutom alla möjliga auditiva och visuella stimulanser.

Inga instruktioner eller bedömningar

I konventionell undervisning ges uppgifter ofta som instruktioner. Beskriv hur... Träna uttalet så här... Kan Du räkna upp prepositioner som styr dativ... Använd bara två sidor text... etc. De är gjorda för att läraren lätt skall kunna godkänna eller underkänna och rätta till felaktigheter.

Sådana uppmaningar kan göra att vissa elever utvecklar en överdriven rädsla för att göra fel. Då de är noviser på språket kan sådana fel inte undvikas. Behärskas eleven av en sådan rädsla kan denne inte fullt ut utnyttja de möjligheter till autentiskt lärande som ges genom kursen.

Suggestopedisk praxis ser det på ett annat sätt. Deras sätt att hantera misstag är istället att göra felen triviala och försöka att få alla att acceptera att varje person kan göra fel – även läraren. Lärandet ligger i att eleverna lär sig uppmärksamma att varje person gör fel på sitt sätt.

En sådan avslappnad attityd gör att observationer av misstagen som sådana har förutsättningar att erbjuda eleverna en stor variation av erfarenheter av vad som inte fungerar i språket och vad som däremot fungerar. Genom att höra andras misstag och få omedelbar feedback på hur det istället kan låta när det fungerar kan, eleverna utan att någon pekas ut för att ha gjort fel, få en bättre förståelse och bild av språket och dess användning.

Fiktiva identiteter

En viktig princip inom suggestopedin är att eleverna skall lära sig språket genom ett självständigt deltagande i en språklig och autentisk interaktion med varandra. Denna interaktion kräver att det finns ett klimat i vilket eleverna känner sig trygga med varandra.

Interaktionen skall göra dem vana vid att lära sig språk genom att ta hjälp av och hjälpa varandra. Ett uttalat syfte är således att bryta den konkurrensmentalitet som ofta uppstår i ett klassrum. Målet är istället att eleverna skall förstå varandra och vara varandra behjälpliga.

Undervisningen bygger således inte alls på hur man bäst instruerar människor att tala ett språk utan på sådana gruppdynamiska principer som motverkar en konkurrens där någons duktighet framhävs på någon annans bekostnad och som riskerar att göra att alla elever upplever en risk att bli kränkta eller förfördelade av de andra eller av läraren.

Ett led i denna ambition kan i vissa kurser vara att elever och lärare tilldelas fiktiva identiteter och yrken i vilket alla delar av ett samhälle kan

representeras. Genom fiktiva identiteter ges eleverna också möjlighet att frigöra sig från hindrande föreställningar om sig själva som annars skulle kunna påverka inläringen. Eleverna frikopplas därmed också från förutfattade meningar om varandra. Detta motverkar risken för oavsiktligt sårande och personliga påhopp eleverna emellan.

Detta gör att eleverna bättre kan koncentrera sig på språket och dess användning. Det gör det också möjligt för eleverna att spela ut och pröva ett sätt att agera som de annars inte hade vågat i rollen som sig själva. Valet av fiktiva identiteter gör det också enkelt att konstruera olika situationer i vilka den språkliga interaktionen blir en naturlig del av lärandet. I sådana samspel hotas heller inte individens självkänsla då allt bara är ett ”spel”.

När deltagarna träffas första gången kan man exempelvis låtsas att det handlar om en cocktailmottagning där deltagarna ges uppgiften att presentera sig för varandra på det nya språket med ett nytt namn och yrke.

Genom att handledaren väljer namn och yrken utifrån en djupgående kunskap om hur namnen och yrkenas ljudbilder uppstått i det aktuella språket – jämför kravet på fördjupad språkförståelse – kan pratet knytas till elevernas naturliga prat. I det kollektiva samspelet skapas därmed redan från början, då eleverna introducerar sig för varandra, en ljudbild av det språk som skall läras.

Om även läraren anammar en fiktiv identitet kan denne delta i det interaktiva samspelet på ett mer avspänt sätt. Läraren själv blir då en person som man utan risk kan härma och som genom sin medverkan kan visa på en konstruktiv användning av språket.

Helhet, förståelse och mening

Vi har tidigare snuddat vid dialogernas och konsertläsningens betydelse och vikten av att presentera språket och dess användning i hela dess komplexitet. Inom suggestopedin har man uppfattningen att om man ges möjlighet att ofta möta det komplexa som en helhet tar man bort en del av den rädsla komplexiteten väcker. En stor del av suggestopedins potential ligger i tilltron till elevernas förmåga och potential att ta till sig detaljer ur ett större sammanhang.

När ovanan och rädslan släppt finner eleven att meningen i en komplex språklig presentation alltid bär med sig sin egen struktur som det finns anledning för eleven att utforska. Som elev tvingas man dessutom genom suggestopedisk praxis att på egen hand att ur det komplexa urskilja och skapa sig en mening om vad som uttrycks.

Genom att öva denna förmåga blir aktiviteterna, vad de än innehåller, intressanta. Försöker man förenkla och reducera innehållet – eller övertydligt förklara vad som menas – förloras denna kvalitet som är viktig i all språkinläring.

En viktig utgångspunkt inom suggestopedin är således att alla människor har en stark strävan efter att i sitt samspel med andra sträva efter helhet, förståelse och mening. Detta gör att sådana fenomen som satsmelodi, rytmer och poesi får stor betydelse.

Även om eleven inte i detalj förstår innehållet så kan eleven trots allt fångas av den ”helhet” som sådana aktiviteter genererar. I många aktiviteter inom suggestopedin kan läraren därför observera att ”nu lärs det” genom det gensvar som ges av individen och gruppen.

Autentiskt lärande stöds av upplevelsen av mening

Självklart har upprepning och repetition stor betydelse men det är upplevelsen av mening och helhet som inom suggestopedin är de verksamma fenomenen. I denna insikt ligger också en medvetenhet om att det finns en grundläggande skillnad mellan lärande genom instruktion och autentiskt lärande.

I den konventionella utbildningen finns alltid en lärare som pekar på vad som är rätt och fel och om eleven lyckats lära sig det som förväntats. Denna tanke förstärks av genomförande av olika prov och olika betygssystem. Dessa är emellertid av naturliga skäl fragmenterade och ofta dåligt länkade till det som eleven i praktiken och i en specifik situation kan behöva kunna göra och upplevs därför ofta meningslösa.

Den överordnade och dömande position som formas av den vertikala strukturen kan av läraren både medvetet och omedvetet missbrukas och skapa destruktiva relationer. Genom att också läraren anammar helhetens – det vill säga det interaktiva skeendets betydelse och vikten av ett autonomt lärande – så uppstår inom suggestopedin istället en frivillighet i det gemensamma.

Detta ställer krav på det textmaterial och andra artefakter som används. De kan inte utan vidare standardiseras och användas repetitivt. De skall i varje enskild utbildning upplevas relevanta för deltagarna i deras situation och vara meningsfulla för dem att som grupp ta del av. Först då de formulerats med en inneboende mening som empatiskt ”träffar” eleverna känner deltagarna trygghet i att gemensamt utforska och för sin egen del tolka deras innebörd.

Denna kombination av frihet och trygghet i användandet av artefakterna medför ett kunskapsformerande som frigör individens och gruppens duktigheter. Denna frigörelse stärks av tilltron till varandras utvecklingsmöjligheter. Tryggheten innebär en frisättning av allas kapaciteter.

Det naturliga motståndet mot auktoriteter

Alla barn föds in i ett vertikalt beroende av föräldrarna. Varje människa bär därför med sig erfarenheter och trauman som är en direkt konsekvens av det beroende man en gång upplevt. I minnet finns också erfarenheter av föräldrars och vuxnas agerande gentemot en själv som barn i tillfällen då man inte kunnat försvara sig mot deras påverkan.

Det handlar då om känslomässiga minnen som exempelvis skuld, förförelse, rädsla, maktlöshet etc. Varje utbildningssituation återskapar sådana vertikala relationer och kan därmed aktivera de latenta känslor och erfarenheter som finns kring sådana processer.

Dessa känslor behöver inte vara medvetna. De kan vara djupt omedvetna. De kommer då enbart att visa sig genom de sociala reaktioner som uppstår. När de återuppväcks i utbildningssituationen kan de komma att påverka de interaktiva mönster som man genererar gentemot lärarna och tillsammans med andra i gruppen.

Det går att göra en liknelse mellan sjukgymnastik och denna typ av interaktiva svårigheter. Det finns skador som ger ont i ryggen som inte utan bestående men kan behandlas med exempelvis kirurgi. Det har emellertid visat sig att patienter kan lära sig att leva med skadan genom att inte aktivera ”det som gör ont”. De kan genom sådan träning leva ett närmast normalt liv. Suggestopedin verkar kunna fungera på samma sätt. Det går genom en klok design och skickliga inspel av läraren att undvika att aktivera de ”trauman” som vissa elever lever med.

Det finns således speciella mönster för samspelet mellan lärare och elever och eleverna sinsemellan som hindrar lärandet om de konfronteras. Dessa karaktäriseras av att individens självkänsla kränks, att denne upplever sig hjälplös, att denne känner sig marginaliserad och oförstådd, att denne hamnar i situationer som man inte förstår eller då man känner att man inte klarar av de krav som ställs etc.

Det gäller då för handledarna att se till att sådana situationer inte uppstår och att man istället designar aktiviteterna så att självkänslan stärks, det formas en gemenskap, det som skall göras inte upplevs oöverstigligt etc.

Det intressanta verkar vara att bara genom att eleven deltar i sådana frigörande och trygga situationer – och inte längre måste försvara sig mot att hamna i skrämmande sammanhang – så löser sig samtidigt de traumatiska blockeringarna.

Suggestopedins essens – en kärleksrelation

Ett kännetecken som suggestopeden Karin Eklund i våra samtal ständigt återkommit till, och som hon betraktat som signifikativt för suggestopedin, har varit lärarens kärlek både till eleven, till själva ämnet och till själva undervisandet.

Hon har ofta hänvisat till att det är denna kraft som gör lärprocessen möjlig och att den är en viktig del av suggestopedins ”själ”. Den beskrivning som vi här gjort av de artefakter som förmedlats genom Lozanov och Gateva kan uppfattas ”instrumentella”. Men de kan inte utföras mekaniskt. De måste kopplas till den kraft som Eklund här talar om.

Lozanov pekade enligt Karin Eklund ofta på möjligheten att i undervisningen använda sig av elevens ”implicita” vetande – det vill säga sådant vetande som inte är fullt verbaliserat och medvetet. Det vill säga det som finns under vattenytan på isberget. Att fånga upp detta implicita vetande ställer stora krav på lärarens empati – det vill säga de möjligheter som läraren har att med hjälp av den pedagogiska strukturen sätta sig in i enskilda elevers känslor och upplevelser.

Den suggestopediska arbetsformen skiljer sig i detta avseende från mången annan vuxenpedagogisk verksamhet som genom sin fasta och redan etablerade struktur och arbetsform inte gör det möjligt för peda-

gogen att dra nytta av vad som visar sig genom det som händer i klassrummet och därmed på ett djupare plan förstå den enskilda och unika eleven.

Suggestopedin skiljer sig alldeles särskilt från sådan utbildning som sker över internet och utan personlig kontakt. Just genom sin unika arbetsform erbjuder suggestopedin således oändligt mycket fler möjligheter för läraren att utnyttja sina empatiska resurser. Detta torde ha stor betydelse för utfallet.

Vi tror att en djupare förståelse för de bakomliggande pedagogiska principerna och betydelsen av att lärarlag och elever skapar lärande partnerskap skulle ge dramatiska förbättringar när det gäller både språkinläring och annan inläring. Frågan är varför inte principerna uppmärksammas och får en vidare tillämpning. Vi tror inte att de är okända för många av dagens lärare.

Texter som närmare redogör för suggestopedins karaktär

Eklund K (2010): Underliggande tankefigurer för att förstå principerna bakom accelererad inläring. Artikel i kunskapsabonnemanget. Kan laddas ner som

http://kunskapsabonnemanget.se/Filerpdf/Artiklar/07_0011b.pdf

Lozanov G (1978): Suggestology and Outlines of Suggestopedy. New York: Gordon & Breach

Leréde J (1986): Suggestopedi. Tierp: Pedagogisk Utveckling

Viktor L (1996): Vägen till en rikare arbetsgemenskap. Abonnemangsrapport 53. Vänersborg: Samarbetsdynamik AB.